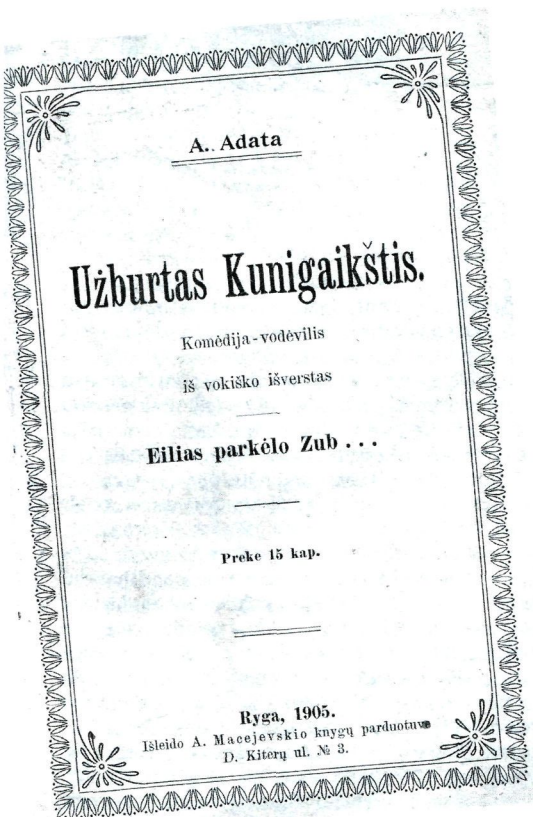

Dagnija Ivbule

Ieskats Latvijas grāmatniecībā (1901-1905): izdevumi mazākumtautību valodās

Latvijā vēsturiski izdota literatūra ne tikai latviešu, vācu un krievu, bet arī angļu, franču igauņu, lietuviešu un ebreju (jidiša) valodās.

Grāmatas igauņu valodā

17. un 18.gadsimtā Rīgas tipogrāfiem bija tiesības iespiest grāmatas arī igauņu valodā Dienvidigauņijas iedzīvotāju vajadzībām¹. Izpētot igauņu grāmatu seniespiedumu katalogu (1525-1850), konstatējams, ka šajā laika posmā Latvijā vien izdots un iespiests vairāk nekā 110 igauņu grāmatu.² Līdz mūsdienām gan nav saglabājusies visvecākā — Gerharda Šrēdera 1630.gadā Rīgā iespiestā grāmata "Kurtze und einfältige Fragen, die Grund-Stücke des Christentums betreffend in Druck gegeben durch Henricus Stahl". Pārsvārā igauņu grāmatas iznākušas Rīgā, bet divas arī Jelgavā, 1807.³ un 1818.gadā. Pirmā tipogrāfija Igaunijā dibināta 1631.gadā Tartu, bet Latvijā jau 1588. gadā Rīgā (Nikolajs Mollīns). No 1851. līdz 1900.gadam Latvijā izdotas ap 240 grāmatu igauņu valodā.

Ciešās grāmatniecības saites veicināja latviešu un igauņu kopīgais liktenis — Latvija un Dienvidigauņija līdz 1290.gadam nonāca vācu, bet Ziemeļigauņija — dāņu iekarotāju varā. 14.gadsimtā arī šī teritorija tika iekļauta Livonijas konfederācijā. Latviešu un igauņu savstarpējie sakari īpaši attīstījās 17.gadsimtā, kad Igaunija un Vidzeme bija pievienota Zviedrijas Karalistei. Arī tālākā vēsture bija līdzīga, jo kā Latvija, tā Igaunija tika iekļauta cariskās Krievijas impērijā. Ziemeļvidzeme bija igauņu un latviešu saskarsmes josla, pat Latgalē bija ievērojams igauņu skaits, kas, iespējams, uz turieni pārvietoti kā dzimtļaudis. 19.gadsimtā daudzi igauņi pārcēlās uz Rīgu, kas strauji veidojās par Baltijas lielāko rūpniecisko centru. 19.gadsimta beigās Latvijā dzīvoja gandrīz 18 000 igauņu, Rīgas rūpniec un fabriku strādnieku vidū bija 2,58%, tekstilrūpniecībā pat 10% igauņu. Tādēļ Rīgas Kokvilnas vērpšanas un lentu aušanas manufaktūras rēķinu grāmatīņa 1903.gadā izdota ne vien latviešu-krievu valodā, bet arī igauņu-krievu valodā ("Rehnungj raamat, mis Liviimaa vabriku ... = Расчетная книжка ... Рижского товарищества бумагопрядильной и ленточной мануфактуры". Riia, [tsens. 1903]).

Latviešu un igauņu intelīgences sakarus veicināja kopīgas studijas Tērbatas universitatē un Rīgas Politehnikumā (no 1896. g. — Rīgas Politehniskais institūts). Tērbatas izdevējs Heinrihs Lākmanis (*Heinrich Laakmann*, 1802-1891) laida klajā jaunlatviešu darbus, bet Rīgas un Valkas izdevēji — igauņu grāmatas.

Igauņu sabiedriskā dzīve Latvijā intensificējās 19.gadsimta 80.gados. Par nozīmīgāko Latvijas igauņu pulcēšanās vietu kļuva 1880.gadā dibinātā igauņu dziedāšanas biedrība "Imanta". 1902.gadā Rīgā izdoti un Tartu iespiesti (500 eks.) biedrības statūti "Eesti Seltsi "Imanta" põhjuskiri Riia linnas = Устав Эстонского общества "Иманта" в городе Риге : [kinnit. 26. aug. 1902]". 1908.gadā tie laisti klajā vēlreiz Tartu, 600 eksemplāros. Biedrības gada pārskati par 1908.-1912.gadu iznākuši Rīgā (1909-1913).

Biedrībā pārsvarā darbojās garīgā darba veicēji un amatnieki. Tā kā viņi sazinājās galvenokārt vācu, ne igauņu valodā, mazizglītotākiem igauņiem, strādniekiem bija apgrūtināta darbība šajā organizācijā. Par viņu pulcēšanās vietu kļuva krogi, kas sekmēja alkohola atkarību un noveda cilvēkus vēl sliktākos apstākļos nekā dzimtajā Igaunijā. Tādēļ

1900.gadā domubiedru grupa nodibināja Rīgas Igaunju atturības biedrību — pirmo plašāko igauņu nabadzīgākā slāņa sabiedrisko organizāciju Rīgā. Tā rīkoja priekšlasījumus par alkohola kaitīgumu, diskusijas, sapulces, teatralizētus uzvedumus.

1905.gada revolūcija satuvināja dažādu sociālo slāņu igauņus un tā 1908.gada 6.janvārī nodibinājās Rīgas Igaunju izglītības un palīdzības biedrība. Arī Valkā 20.gadsimta sākumā darbojās igauņu biedrības, par ko liecina Valkā izdotie statūti: "Valga linnas Liivi kubermangus asuva Seltsliku ūhenduse "Sāde" pōhjuskiri = Устав Общественного собрания в гор. Валке под названием "Сяде": [kinnit. 28. dets. 1901]" (Valka, 1902, J. Pauliņš, 500 eks.); "Valga Eesti Karskuse Seltsi Pōhjuskiri = Устав Валкского эстонского общества трезвости" (Valka, 1905, F. Karlsons, 500 eks.); "Valga asuva seltsliku ūhenduse "Sāden" laenu-ja hoiu-ūhisuse pōhjuskiri = Устав ссудо-сберегательного товарищества при общественном собрании "Сяде" и.с.

19.gadsimta beigās Rīgā dibināti divu klašu pamatskola pareizticīgajiem igauņiem — Pētera un Pāvila baznīcas skola. Tikai 1908.gadā atvērta sešu klašu igauņu skola Pārdaugavā. 20.gadsimta pirmajos piecos gados Valkā un Rīgā izdotas piecas igauņu mācībgrāmatas, tajā skaitā divas igauņu-krievu valodas vārdnīcas ("Словарь = Sõnastik"), L.Grigorjeva "Русское слово" (5.izd. Tallina, 1915) un L.Grigorjeva un B.Oļeņina "Русское слово" ar īsu krievu valodas gramatiku (līdz 1916.gadam iznākusī 8 izdevumos), kuru sastādījis T.Kusiks (*Timotheus Kuusik*; 1863-1940). Analogiskas vārdnīcas iznāca arī latviešu-krievu valodā latviešu skolām.

Kārlis Jēkabs Zihmanis 1903.gadā Rīgā izdeva M.Okasa (*Martin Okas*; 1864-1946) igauņu abeci un lasāmgrāmatu ("Eesti keele Aabits ja Lugesemise raamat") 10 000 eksemplāros (2.izdevums 1907., bet 3.izdevums 1914.gadā, attiecīgi 20 000 un 15 000 eksemplāros). S.Usnas (*Sh. Usna*) abeci 1905.gadā Valkā izdevis J.Rigs (*J.Riig*, 5000 eks.). Domājams, šīs mācību grāmatas bija paredzētas kā Latvijas igauņu skolām, kas atradās arī ārpus Rīgas — Valkā un Alūksnē, tā Igaunijas mācībiestādēm.

Visvairāk Rīgas igauņu pulcināja baznīca. 1777. gadā no Somijas uz Rīgas Jēkaba baznīcas zviedru, somu un igauņu draudzi tika ataicināts mācītājs Johans Ādolfss ITERS (*Itter*). Tā kā draudzē bija igauņu vien, viņš iemācījās šo somugru valodu un noturēja tajā dievkalpojumus. 1825.gadā tika izveidota īpaša igauņu draudze, kas mantoja Rīgas Jēkaba zviedru, somu un igauņu draudzes arhīvu, senos sudraba altāra piederumus, kā arī vēsturisko baznīcas zīmogu. 19.gadsimtā līdz ar daudzu igauņu pāreju "valdošajā" pareizticībā Rīgā izveidojās igauņu pareizticīgo draudze. Kad 1886.gadā uzcēla jauno pareizticīgo katedrāli, igauņu draudzei atvēlēja agrāko Rīgas krievu katedrāli — Pētera un Pāvila baznīcu. Rīgā pastāvēja arī komiteja pareizticīgo literatūras tulkošanai igauņu valodā. [11;12]

Pēc reliģiskās brīvības pasludināšanas 1905. gadā liela daļa igauņu atgriezās luterticībā. Bet līdz tam no 1901. līdz 1905.gadam izdots diezgan daudz

A. Geležninkas.

Jaunikaiciams dienos.

Atvējus antras, žymiai pagerintas.

Prekē 10 kap.

Ryga.
Knygų parduotuvė A. Macejevskio, D. Kiterų ul. Nr. 3.
1905 m.

pareizticības grāmatu igauņu valodā gan Rīgā, gan Valkā. Ievadu pareizticībā sniedza 1901.gadā jau sesto reizi iespēstā D.Sokolova "Ōige ristiusu esimene ōpetus / Vene keeles kirjapannud Keiserliku lossi kiriku protoierei Dimitri Sokolov; Eesti keele ūmber pandud ja pisut tāielikumaks tehtud Vene keele eema trūki jārele" (*Riia, Balti Kubermangude ōgeusu rahva koolide Kollegium*, 1901), kuras oriģināls bija "Начальное наставление в православной христианской вере".

Arī 1868.gadā izveidotā Rīgas Pētera-Pāvila baznīcas brālība (*Riia Peetri-Pauluse Vennaste Selts*) izdevusi vairākas grāmatas, piemēram, par dzīvnieku aizsardzību ("Ōpetus lastele, kes külakoolides kāivad: loomadega peab tasaselt ja haledameeliselst ūmberkāidama = Наставление детям, учащимся в сельских школах: о кротком и жалостливом обращении с животными" / *kõrgestepühitsetud Ambrosi*, Rīga, 1901), pareizticīgās baznīcas svētē, Sarovas klosterā mūka Sarovas Serafima (*Серафим Саровский*; 1756-1833) biogrāfiju ("Sarovi kloostri pūha vanakene Serahvim", Rīga, 1903). Dažas no tām iznākušas arī latviešu un krievu valodā.⁴ Piemēram, 1904.gadā Rīgā paralēli latviski-krieviski iznākusi "Par laulības noslēpumu, ... = О таинстве брака...", analogisks izdevums 1905.gadā igauņu-krievu valodā ("Abielu sakramendist, sellest, kuidas aususaste abieluse elada, ja laste kasvatamiset: ōpetus neile, kes abieluse astuvad = О таинстве брака...").

Kopumā Rīgas Pētera-Pāvila baznīcas brālība no 1870. līdz 1905.gadam izdevusi 15 grāmatas

igauņu, igauņu-krievu valodā — galvenokārt reliģiskus izdevumus, kā arī ceļvedi krievu valodas pamatapgūvei (1870) un P.Mihkelsona (1842-1914) sastādītu krievu ābeci igauņiem "Wenne kele Abitsee ramat Eesti-rahva tarwis = Русская азбука для эстов" (1870), kas līdz 1882.gadam publicēta vēl piecas reizes — Rīgā un Jelgavā.

Arī rakstnieka un mācītāja Andrieva Niedras (1871-1942) nelielais apcerējums "Kā izpostīt mūsu baznīcu?" iznāca Cēsis latviešu, vācu, kā arī igauņu valodā⁵.

Savai ticībai igauņus centās pievērst baptisti. 1901.gadā Rīgā baptista, izdevēja Jāņa Aleksandra Freija apgādā igauņiski izdoti divi angļu sludinātāja Čārlza Hedena Spērdžena (C. H. Spurgeon; 1834-1892) sprediķi (katrs 3000 eks.). Igauņu valodā Latvijā un Igaunijā izdoti vairāk nekā 20 šī sludinātāja sacerējumu, no tiem vecākais — 1888. gadā Rīgā.

Latviešu valodā 1901.-1905.gadā nāca klajā 20 Č.H.Spērdžena sprediķi, katrs 2000-3000 eksemplāros. Kopumā latviski ar atkārtotajiem izdevumiem iznākuši vairāk nekā 80 sludinātāja darbu, jaunākais — 2000.gadā.

K.J.Zihmaņa apgādā Rīgā divkārt (1902., 1904. gadā) igauņu valodā iznāca Aleksandra Morfeldta (Aleksander Mohrfeldt; 1857-1938) "Bībeles vēsture". Abiem izdevumiem bija liels metiens — attiecīgi 10 000 un 15 000 eksemplāri. Starp citu, 1916. gadā dienasgaismu ieraudzīja šī darba 7.izdevums — atkal minētajā apgādā.

Lielu izdevumu grupu (12 iespieddarbi) veido dažādā biedrību statūti. Vismaz 8 izdevumos aplūkoti alkohola atturības, medicīnas jautājumi. Kā latviešu, tā igauņu un lietuviešu vidū bija populāri vācu mācītāja un dziednieka Sebastiana Kneipa (S.Kneipp; 1812-1897) darbi par ūdensdziedniecību. S.Kneipa sacerējums "Mans testaments" (*Mein Testament*, 1894) pirmā daļa latviski no 1899. līdz 1914.gadam iznāca vismaz četras reizes. 1903.gadā Liepājā laista klajā testamenta otrā daļa. Igauniski ar nosaukumu "Minu testament terwete ja haigetele" 304 lappušu apjomā to izdeva S.Rūje (S. *Ruhje*) Liepājā 1902.gadā. Tāpat jāpiemin, ka lietuviešu valodā vairākkārt izdots S.Kneipa sacerējums "Meine Wasserkur" (1886), turklāt pirmais izdevums "Mano gydymas vandeniu sulig 40-metinių patirimų" — Rīgā, 1909.gadā. Pārējie šī darba izdevumi ("Gydymas vandeniu ir augalais") nākuši klajā Viļņā 1992., 1995., 2004.gadā. Jaunākajiem pievienoti skaņu diski — neredzīgajiem.

Atkārtotos izdevumos igauņu valodā Valkā nāca klajā Franča Šēnenbergera (F.Schönenberger; 1865-1933) un Vilhelma Zigerta (W. *Siegert*) kopdarbs "Dzimumu kopzīve un viņas kļūdas"⁶. Piebildīsim, ka latviešu valodā līdz 1912.gadam tas izdots četrās reizes.

Igauņu valodā publicētas arī Vidzemes guberņas īpašumu novērtēšanas instrukcijas (izdotas, protams, arī latviešu valodā), rīkojumi, fabriku rēķinu grāmatiņa, grāmatas par ekonomiskiem jautājumiem — kopā 5 izdevumi⁷.

Igauņu lasītājiem tika piedāvāta arī daiļliteratūra piemēram, stāsts jauniešiem "Mai Roos" (Valka,

F.Karlsons, 1904, 2000 eks.), Ado Martinsona "Valga Laulik" (Valka, F.Karlsons, 1905, 1000 eks.), kā arī revolucionāras dzejas izdevumi "Wöitluse laulud": 1905 (Cīņu dziesmas. Valka, F.Karlsons, 1905), "Revolutsiõni laulud" (Revolucionāru dziesmas. Tērbata, sociāldemokrātu Tērbatas grupa, iespiesta Rīgā, 1000 eks.), kuros iverta arī franču dzejnieka un komponista Kloda Žozefa Ružē de Lila (*Rouget de Lisle*, 1760-1836) "Marseljēza" — tagadējā Francijas valsts himna.

Par bibliogrāfisku izdevumu var uzskatīt F.Karlsona grāmatu pārdotavas grāmatu sarakstu ("F.Karlsoni kirjastuskaupluse raamatute nimekiri", *Valga; Vöru: F. Karlson, tsens*. 1904).

Daži tehniska satura izdevumi sniedza pamācības, kā lietot Zingera firmas ražojumus (līdzīgas sadzīves tehnikas lietošanas pamācības izdotas pietiekamā vairumā arī latviešu valodā), apieties ar tvaika lokomobīlēm un kuļmašīnām. Lauksaimnieku vajadzībām 2000 eksemplāros A.Grotuss Rīgā iespieda "mazu pamācību" lauka apstrādē, sevišķi mākslīgo minerālmēsļu izmantošanā. Igauņu valodā bija pieejams arī A.Niedras apcerējums "Grūtā brīdī" M.Pukita tulkojumā (7000 eks., tāpat kā latviešu valodā)⁸.

Trijās grāmatās teksti publicēti paralēli latviešu, igauņu, krievu valodās, vienā vēl arī vācu valodā, proti, "Omuļu pagasta statūti" (Valka, 1903) un "Lugažu-Valkas draudzes savstarpīgas palīdzības biedrības ugunsskādes gadījumos statūti" (Valka, 1905), krievu-latviešu-vācu-igauņu sarunu vārdnīca "Zibeņu ātri pa krieviski, vāciski un igauņiski" (Rīga, 1901, 5000 eks.).

1901.-1905.gadā arī ārpus Latvijas iznākušas grāmatas ar paralēliem tekstiem igauņu, latviešu un vācu valodā. Piemēram, vācu tautības latviešu draudzību mācītāja, baznīcas mūziķa Johana Lēberhta Ēregota Punšela (*Punschel*; 1778-1849) "Meldiņu grāmata Lutera ticīgiem Latvijā un Igaunijā, lietojama pie Vācu, Latviešu un Igaunņu dziesmu grāmatām" (12. papildinātais izdevums ar 3 pielikumiem, 2000 eks.) nāca klajā Rēvelē 1903.gadā. Starp citu, pirmizdevums publicēts Leipcigā 1839.gadā.

Paralēlais teksts vēl ceturcātā — krievu valodā — ir A.H.Sparina sastādītā adrešu grāmatā "Указатель почтового адреса для местностей Прибалтийского края" (*Kuuri, Liivi ja Estimaa Adressi-Raamat...*), kas izdota Sanktpēterburgā 1905.gadā.

Lielākā daļa igauņu grāmatu iznākušas vai iespiestas Rīgā (E.Plātess, V.F.Hekers, A.Grotuss, A.Štāls, A.Grosets, Millers, J.A.Freijis, L.Blankenšteins u. c.), Valkā (F.Karlsons, J.Pauliņš), Cēsis (A.Niedra) un Liepājā. Daži Rīgas izdevumi pavairoti A.Šnakenburga spiestuvē Tartu, vairākas Valkas izdevēju grāmatas — Tērbatā T.Kuka (*T.Kuuk*) tipogrāfijā.

Amerikāņu pravietes — Septītās dienas adventisma pamatlicējas Elenas Goldas Harmonas Vaitas (*Ellen Gould Harmon White*, 1827-1915) darba "Ceļš, kas ved pie Kristus" pirmizdevumu igauņu valodā ("Tee Kristuse juurde") sagatavoja Starptautiskā traktātu sabiedrība Hamburgā, bet iespieda A.Grotuss Rīgā 1905.gadā (5000 eksemplāros). Līdz 1992.gadam

igauņu valodā nākuši klajā vēl trīs izdevumi. Latviski šis darbs no 1905. līdz 2003.gadam izdots sešas reizes, lietuviski — četras (pirmais 1902., jaunākais 2001. gadā). Piebildīsim, ka pirmie E.G.H.Vaitas darbu tulkojumi latviešu un igauņu valodā izdoti Hamburgā jau 1898.gadā ("Kristīga sātība", "Kristlīk kasinus", abus iespiedis A.Grotuss Rīgā).

Latvijā no 1901. līdz 1905.gadam igauņu valodā, kā arī paralēli krievu, vācu, latviešu valodās iznākuši vairāk nekā 80 iespieddarbu (~ 10 sikiespieddarbi, to skaitā vairāki 1905. gada revolūcijas uzskaukumi). No tiem reliģijā — 23, sociālajos jautājumos — 16, medicīnā — 7, literatūrā un vēsturē — 7, tehnikā — 4, lauksaimniecībā — 1, mācību grāmatas — 5 un pārējās — 9.

Tabula Nr. 1. Igaunņu grāmatas Latvijā

1901	1902	1903	1904	1905
14	10	15	15	19

Lietuviešu grāmatniecība Latvijā

Pirmās lietuviešu grāmatas Latvijā iespējams iespieda J.Stefenhāgens Jelgavā jau 19.gadsimta sākumā. Līdz 1901.gadam Latvijā izdotas un iespiestas ~ 15 lietuviešu grāmatas.

Pēc Livonijas sabrukuma 16.gadsimta otrajā pusē līdz ar latviešu apdzīvoto novadu pievienošānu Polijas un Lietuvas apvienotajai valstij, abu tautu sakari paplašinājās. Liels skaits lietuviešu pārcēlās uz dzīvi Rēzeknes apkaimē, saglabājot savas etniskās īpatnības. Lietuviešu skaitu Latvijā papildināja 1830. un 1863.gada nacionālās sacelšanās (noritēja cariskajai Krievijai pakļautajās poļu zemēs — Polijas karalistē, Lietuvā, daļā Baltkrievijas un Ukrainas) dalībnieki. 19.gadsimta pēdējā ceturksnī darba meklējumos uz Latviju devās daudzi tūkstoši lietuviešu. 19.gadsimta beigās - 20. gadsimta sākumā šeit pastāvīgi dzīvoja apmēram 26000 - 30000 lietuviešu. Diemžēl daļa lietuviešu runāja poļu valodā. 1903.gadā Rīgas lietuviešu inteliģentu ģimenēs dzimto valodu zināja reti, lietuviešu strādnieki sazinājās īpatnējā krievu-poļu valodas sajaukumā. Tādēļ Rīgas lietuviešu palīdzības biedrība "Rūta" (reģistrēta 1894.gadā) konsekventi izmantoja tikai lietuviešu valodu. Biedrība izdevusi arī savas darbības pārskata ziņojumus par 1904., 1908. un 1914.gadu.

Lielākā ieceļotāju daļa bija strādnieki, bet 20.gadsimta sākumā izveidojās arī Latvijas lietuviešu inteliģence, kas aptvēra vairāk nekā 100 katoļu garīdznieku, skolotāju, advokātu, ārstu, valsts un pašvaldību darbinieku. Pēc 1863.gada poļu nacionālās sacelšanās Krievijas cars ieviesa latīņu rakstības aizliegumu Viļņas, Kauņas un Vitebskas guberņās, tā ierobežojot gan latgaliešu, gan lietuviešu kultūras un izglītības iespējas. No 1901. līdz 1905.gadam Rīgā, Jelgavā un Liepājā iznākuši tikai 19 izdevumi lietuviešu valodā — gandrīz četras reizes mazāk nekā igauņu valodā. Pārsvārā cirkulēja ārzemēs izdotie lietuviešu iespieddarbi. Rīga, Jelgava kā arī Liepāja kļuva par vienu no aktīvākajiem

izplatīšanas centriem. Latīņu rakstības aizlieguma dēļ lietuviešu politiskā aktivitāte Latvijā bija daudz izteiktāka nekā igauņiem. Jau 19.gadsimta beigās Jelgavā darbojās Jelgavas lietuviešu sadraudzība, žurnāla "Varpas" redakcijas koleģija (1890-1895), kas propagandēja nacionālo atdzimšanu. 1904. gadā Jelgavas ģimnāzijas skolnieki nodibināja Lietuviešu sociālistu draugu organizāciju, kurā iesaistījās vēlākaais lietuviešu komunistiskās partijas organizētājs un vadītājs V.Micēvičs-Kapsuks (*Vincas Mickevičius-Kapsukas*, 1880-1935). Liepājā 1894.gadā izveidojās lietuviešu skolēnu pulciņš, kas organizēja dažādu uzsaukumu iespēšanu un izplatīšanu, rakstīja lūgumrakstus varas iestādēm par lietuviešu preses legalizēšanu, veidoja lietuviešu grāmatu un citu izdevumu bibliotēku. Tas sadarbojās ar līdzīgiem pulciņiem citās Latvijas pilsētās. Arī Rīgā no 1898. līdz 1904.gadam darbojās lietuviešu skolēnu pulciņš, kura biedri mājās lietuviešu valodu, lasīja un tālāk izplatīja aizliegto literatūru, pieprasīja dievkalpojumu skaitu palielināšanu lietuviešu valodā.

19.gadsimta beigās daudzi lietuvieši aktīvi iesaistījās latviešu sociāldemokrātu kustībā. Lietuvas Sociāldemokrātiskās partijas grupas darbojās Rīgā (Ilģuciemā), Jelgavā, Liepājā. Lietuviešu sociāldemokrāti izplatīja skrejlapas, organizēja mitiņus, atbalstīja latviešu sociāldemokrātu politiskos lozungus. 1905. gada oktobra mitiņā Grīziņkalnā sociāldemokrātu oratori runāja latviešu, krievu, vācu un lietuviešu valodā. Latviešu sociāldemokrāti parakstījuši uzsaukumus lietuviešu valodā, piemēram gumijas izstrādājumu ražošanas rūpnīcas "Provodnik" strādniekiem ("Drašiai i kovā, draugai dirbėjai Provodniko"). Kopīgi sastādīti latviešu un lietuviešu sociāldemokrātu uzsaukumi, piemēram, 1905.gadā Jelgavā nāca klajā četri šādi uzaukumi, trīs no tiem — Krāmera atslēgu fabrikas strādniekiem, vairākos tekstos paralēli arī latviešu valodā.

1905.gadā lietuviešu valodā Sarkandaugavas Provodņika rūpnīcas strādniekiem adresēti septiņi uzsaukumi, Rīgas Kokvilnas vērpšanas un lentu aušanas manufaktūras (agrākā V.Eikerta) strādniekiem Torņakalnā — četri, Krievu-Baltijas vagonu fabrikas, Zsulauka Kokvilnas vērpšanas un aušanas manufaktūras, Pētera Herminghauza un Maksa Formana Rīgas atslēgu fabrikas, laku fabrikas, Džutas manufaktūras strādniekiem (viens jau 1903. gada oktobrī), elektrisko tramvaju konduktoriem un mašīnistiem — pa vienam.

1905.gadā nākušas klajā piecas Lietuvas Sociāldemokrātiskās partijas Rīgas organizācijas izdotās lapiņas, piemēram, aicinājums uz vispārējo streiku ("Nepasiduokite ir tēskite visuotinā streikā!"), uzsaukums Pēterburgas strādniekiem ("Prisivienykim prie Peterburgo darbiniku"), strādnieku prasības ("Mūsų reikalavimai"), organizācijas pārskata ziņojums par 1904.gada pēdējiem četriem mēnešiem ("Apyskaita LSDP Rygos organizācijas uz paskutinius 4 mėn. 1904 m."), Lietuvas un starptautiskās revolucionārās kustības darbinieku, publicista, kritiķa Vinca Mickeviča-Kapsuka uzsaukums "Vyrai, už ginklo!" ("Vīri, pie ieročiem"), ko parakstījuši Jelgavas lietuviešu sociāldemokrātu kopa.

Uz atsevišķām lapiņām izdotas arī revolucionāras dziesmas, piemēram, Ružē de Lila "Marseljēza", kura, kā jau minēts, bija iekļauta arī igauņu revolucionārās dejas krājumos. Rīgas lietuviešu skolnieku pulciņš Lietuvas Sociāldemokrātiskās partijas vārdā 1904. gadā ar hektogrāfu iespieda un strādnieku vidū izplatīja revolucionārās dziesmas lietuviešu valodā¹⁰.

Lietuviešu sociāldemokrātu Rīgas nodaļa izdevusi arī krievu garīdznieka, slepenpolicijas aģenta, 1905.gada janvārā Pēterburgas fabriku strādnieku manifestācijas organizētāja Georgija Gaponā (*Ганон Георгии Аполлонович*; 1870-1906) vēstuli strādniekiem ("Laišķas kunigo Jurgio Gapono priē darbininku"). Pēc G.Gaponā iniciatīvas un sadarbībā ar policijas departamentu 1904.gadā tika dibināta Sanktpēterburgas krievu fabriku un rūpniecību strādnieku biedrība, kas bija valdības kontrolēta legālā strādnieku organizācija Krievijā.

Ievesto lietuviešu grāmatu izplatīšanu Rīgā jau 19.gadsimta 90.gadu sākumā ierobežoja policija, kas vērsās pret Rīgas lietuviešu palīdzības biedrības (dibināta 1894.gadā) vadību un aktīvākajiem darbiniekiem, viņu dzīves vietās meklējot nelegālos lietuviešu izdevumus. Žandarmērija centās ierobežot lietuviešu valodas lietošanu pat biedrības protokolu grāmatās. Tādēļ Rīgas lietuviešu jaunieši izveidoja konspiratīvu lietuviešu literatūras atbalstīšanas un izplatīšanas biedrību "Šviesa" (Gaisma), kas darbojās līdz pat latīņu rakstības aizlieguma atcelšanai 1904.gadā. 1881.gadā Rīgā tika izveidota lietuviešu kultūras biedrība "Aušra", 1904.gadā nodibinājās lietuviešu dziesmu un mūzikas biedrība "Kanklēs" (Kokle)¹¹, kura popularizēja lietuviešu tautas dziesmas un mūziku, tai bija arī sava bibliotēka. Lietuviešiem tāpat kā igauņiem bija atturības, pašpalīdzības un labdarības biedrības, teātra biedrība "Žaislas" (Rotaļa). Tika izdotas vairākas teātra, citu kultūras sarīkojumu afišas, programmas lietuviešu, lietuviešu-krievu valodā.

Latīņu rakstības aizliegums ierobežoja lietuviešu teātra attīstību. Lietuviešu amatieru teātri līdz 1904.gadam darbojās galvenokārt ārpus Lietuvas: Pēterburgā, Rīgā un citur. Piemēram, lietuviešu dramaturga Vilkutaiša Keturaka (*Juožas Vilkutaitis*; 1869-1948) komēdijas "Amerika pirtyje" (Amerika pirtī) uzvedums, kuru organizēja Rīgas lietuviešu palīdzības darbinieki, notika Rīgas Latviešu biedrības zālē 1898.gada 25.aprīlī. Kā liecina iespiestās afišas un programmas, luga uzvesta arī 1899.gadā Palangā, 1900.gadā — Liepājā, 1904.gada 8.februārī — Subatē, decembrī — Grīvā. Lietuviešu rakstnieces Jūlijas Žemaites (*Julija Beniuševičūtē-Žymantienē*; 1845-1921) komēdija "Mūsų gerasis" izrādīta Rīgā 1904.gada 25.septembrī, M.Šikšņa "Pilēņu kunigaikštis" — Rīgas Latviešu biedrības zālē 1905.gada 19.novembrī. Afīša liecina, ka 1905.gada 27.augustā Jelgavā "Geveber-Verein" telpās lietuviešu pašdarbnieki izrādījuši lugu "Audra giedrioje".

Lietuviešu skolas Latvijā sāka veidoties tikai 1906.gadā, jo pēc 1863.gada bija spēkā lietuviešu un poļu valodas mācīšanas aizliegums, ko atcēla tikai 1905.-1906. gadā. Tādēļ arī aplūkojamajā periodā neiznāca

lietuviešu mācību grāmatas. Pēc latīņu rakstības aizlieguma atcelšanas notika cīņa arī par lietuviešu preses izdošanu, ko atļāva tikai 1905.gada beigās. Lietuviešu preses aizsākums Latvijā ir 1905.-1906.gadā Rīgā izdotais neliels politiskais laikraksts "Pirmyn" (Uz priekšs, trīs numuri). LSDP Rīgas organizācijas nelegālā izdevniecība 1905.gadā izdevusi divus "Revolūcijas biuletenis" numurus. 1906.gada beigās lietuviešu izglītības biedrība vēlējās izdot laikrakstu "Rygos Varpas" (Rīgas Zvans) izdošanai, taču Rīgā trūka cenzora — lietuviešu valodas pratēja, un atļauja netika dota. Vēl 1910.gada sākumā Rīgas lietuviešu grāmatu un preses izdevēji mēģināja panākt lietuviešu izdevumu cenzūras pārceļšanu no Pēterburgas uz Rīgu, taču nesekmīgi.

Rīgā lietuviešu grāmatu veikali piederēja inženierim Antanam Macijauskam (*Jakavičius Liudvikas*, 1871-1941), kurš 1905.gadā izdevis un iespiedis 4 grāmatas (3000 eks. katru), kā arī lietuviešu sabiedriskajam darbiniekam Ludvigam Jakavičam, kurš 1905. gadā izdevis trīs grāmatas (3000-10000 eks.).

1902.gadā Latvijā iznākušas 2, 1904.gadā — tikpat, bet 1905. gadā vien — 15 grāmatas lietuviešu valodā. No tām 9 ir daiļliteratūra (lietuviešu, franču, vācu autoru darbi), 6 — reliģiska satura, viena grāmata ģeogrāfijā (A.Macijauskas. "Pradinē ģeogrāfija.

1902.

Private Telegraph-Code

E. H. Rustad

Ship and Chartering Broker
&
Steamship Agent
RIGA.

Established 1887.

Telegraph-Address: Rustad — Riga.

Trumpa parzvalga zemes rutulio ir Lietuvas". Rīga, 1905, 3000 eks.), iespiesta Tilzītē, Oto fon Mauderodes spiestuvē. 1904.gadā iznākusī brošūra par dziesmu un mūzikas biedrību "Kankles", 1905. — Rīgas lietuviešu palīdzības biedrības darbības pārskata ziņojums par iepriekšējo gadu.

Interesanti atzīmēt, ka vācu teologa, pedagoga un rakstnieka Kristofa Šmīda (*Christoph von Schmid*, 1768-1854) stāsts par grāfieni Genovevu bija iecienīts ne vien latviešus, bet arī igauņus un lietuviešus sabiedrībā. 1905.gadā Rīgā to lietuviešu valodā ("Istorijs apie Genovaitę") izdevis Lauris Ivinskis (iespīstija gan Viļņā). Pārējie 19 dažādie stāsta varianti līdz 1917.gadam iznākuši Lietuvā, vecākais datēts ar 1858.gadu. Pirmais latviešu izdevums iznācis jau 1845.gadā, bet kopumā to bija vismaz 13. 1970.gadā stāstu izdevis Ojārs Jēgens (1924-1993) Čikāgā. Igaunju valodā Latvijā šis stāsts nav izdots, bet tā pirmais izdevums parādījies Tartu jau 1839.gadā, kopā vismaz 16.

Lietuvieši tpat kā latvieši¹² un igauņi aizrāvās ar sapņu tulkošanu. 1905.gadā Rīgā 3000 eksemplāru metienā iznāca sapņu izskaidrošanas grāmata lietuviešu valodā.¹³ Jauna sapņu grāmata ("Nauja sapņu knygele ... išguldanti kiekvieną sapną") L.Jakaviča izdevumā vēl izdota Rīgā 1906. un 1908.gadā.

Aplūkojamajā periodā latviešu valodā iznākušas deviņas sapņu grāmatas — trīs 1901., piecas 1903. un viena 1904.gadā. Domājams, ka pirmā šāda veida lasāmviela "Sapņu grāmata ... Parizē salasīta no tās izslavētas sapņu izstāstītājas Lenorman papīriem" iznākusī Jelgavā 1867.gadā. 1903.gadā iznāca "Vispilnīgākas un visjaunākās sapņu grāmatas" 2.pārlebotais iespiedums — pēc slavenās franču pareģes Marijas Annas Adelaides Lenormanas (*Le Normand*, 1772-1843) atziņām. Igaunijā 1901-1905.gadā iznākusī tikai viena sapņu grāmata — 1904.gadā Vilandē ("Unenāgude seletaja, kes kōik nāgemised ja wiirastused tāhtede jārele āra mōistab ..." *sast. J.Permann Jacob Pärmann*; ?-1881), vecākais tāda veida izdevums parādījies Tartu 1876.gadā. Šī lasāmviela nav zaudējusi aktualitāti Baltijā arī mūsdienās.

Grāmatas ebrejiem

19.gadsimtā beigās Latvijas teritorijā dzīvoja vairāk nekā 142 000 ebreju, lielākoties Rēzeknē, Ludzā (54% pilsētas iedzīvotāju), Daugavpilī (46% pilsētas iedzīvotāju), Bauskā (42% pilsētas iedzīvotāju). 6% Rīgas iedzīvotāju vien bija ebreji — viņu vidū 140 skolotāji, 44 mediķi, 3 juristi, 21 zinātnes un mākslas darbinieki.

Rīgas ebreju kopiena nebija viendabīga — tās locekļi runāja jidiša, kā arī vācu, krievu valodā un pārstāvēja atšķirīgas kultūras un reliģiskās tradīcijas. 1840.gadā Rīgā sāka darboties pirmā laicīgā vispārīglobojošā ebreju skola Krievijā, kurā līdztekus reliģijai lielu uzmanību veltīja arī matemātikai, ģeogrāfijai. 1888.gadā par skolas mācībvalodu noteica krievu valodu, kaut līdz tam zinības tika apgūtas vācu valodā.

Krievu ģimnāzijas varēja apmeklēt tikai nedaudzi ebreju bērni, jo bija noteikta kvota, tādēļ kopienai nācās organizēt atsevišķas mācībiestādes: 20.gadsimta sākumā Rīgā jau bija 32 ebreju skolas, kurās strādāja 270 skolotāji un mācījās vairāk nekā 5000 skolēnu. 1900.gadā Rīgā darbu uzsāka ebreju arodskola.

Ebreju skolas tika dibinātas arī citviet. 1897.gadā Kurzemes ebrejiem bija 7 valsts skolas zēniem, 22 privātās laicīgās skolas un 142 reliģiskās skolas. Vācu valodā kļuva populārāka par krievu valodu, arvien vairāk izplatījās literatūra arī jidiša un ivrita valodās.

19.-20.gadsimta mijā Daugavpilī bija trīs ebreju pamatskolas ar krievu mācībvalodu. Šādas skolas bija arī Rēzeknē un Ludzā. Kopš 1887.gada Daugavpilī darbojās ebreju zēnu arodskola, no 1902. gada analogiska mācībiestāde tika atvērta arī ebreju meitenēm.

Katrā ebreju apdzīvotā pilsētā darbojās nacionālās kultūras, zinātniskās, savstarpējās palīdzības un profesionālās biedrības, kas piekopa arī izdevējdarbību. Lielākās izdevniecības bija Pēterburgā, Odesā, Harkovā, Jekaterinoslavā. Pirmo avīzi jidiša valodā "National-caitung" Rīgā izdeva vācu barons Aleksandrs fon Budbergs 1907.gadā. 20.gadsimtā sākumā Latvijas teritorijā ebreju literatūras izdošana nebija tik intensīva kā citās Krievijas pilsētās, taču daudzi Rīgas ebreju strādāji poligrāfijas jomā. 20.gadsimta sākumā viņu īpašumā bija 10 tipogrāfijas. Jāatzīmē, ka jau kopš 1797.gada Rīgas cenzūras komitejā darbojās trīs ebreju grāmatu cenzori, kas rūpējās, lai caur ostu netiku ieviesta valstij naidīga literatūra ebreju valodā.

19.gadsimta beigās - 20.gadsimta sākumā ebreju grāmatas tika izdotas krievu valodā.

Plašā ebreju skolu tīkla vajadzībām Rīgā E.Plātesa apgādā no 1901. līdz 1904.gadam iznāca vairākas P.L.Fišmana un M.Libermana ebreju ābece 10 000-20 000 eksemplāros. Ilustrētā ebreju ābece lasīšanas un rakstīšanas apmācībai "Софо хаю"¹⁴ 1904.gadā iznāca jau 8.izdevumā. 1902.gadā 15000 eksemplāros izdota arī ebreju glitrakstīšanas rokasgrāmata 5 burtnīcās pēc "Софо хаю" apmācības sistēmas — "Кетавь-Иври". Kopumā iznāca 6 lielāka apjoma iespieddarbi — 5 mācību grāmatas un 5.cionistu kongresam Bāzelē¹⁵ veltīts darbs (cenzūras atļauja 1902.g. 7.martā Viļņā).

Grāmatas franču valodā

Franču valodai un literatūrai bija liela loma inteliģences saskarsmē, tā bija arī Krievijas galma un augstāko aprindu valoda. Tādēļ Rīgā vien dažādās tipogrāfijās (B.Serensens un biedri, Millera, B.Baumana u. c.) 1901.-1905.gadā iespīstas 11 franču valodas mācību grāmatas, pārsvarā 1000-3000 eksemplāru tirāžā.

Rīgā iznākušas Blanšas Pondavenas grāmatas teorētiskajā un praktiskajā gramatikā, piemēram, 1904.gadā — "Grammaire cours supérieur avec application de la methode intuitive".

Iznāca arī saīsināta franču valodas vēsture

ärzerniekiem (*Despréaux Elise*. "Histoire abrégée de la littérature française à l'usage des étrangers". Rīga, 1903), franču rakstnieku darbu izlase skolām, grāmatas valodas apgušanai¹⁶, vārdnīcas. Skolām paredzētie franču rakstnieku darbi bija anotēti, ar atsevišķi pievienotām vārdnīcām.

Valodas apguvei bija paredzēta franču rakstnieka un gleznotāja Fransuā Kopē (*François Coppée*, 1842-1908) darbu izlase, vairāki populārā franču rakstnieka Alfona Dodē (*Alphonse Daudet*, 1840-1908) sacerējumi, piemēram, "Knaukijs" ("Le petit chosé". *Édition à l'usage des écoles annotée ...* Rīga, 1900.g., 2. izd. — 1903.g. u.c.) un izlase no triloģijas par "Taraskonas Tartarēnu" ("Tartarin de Tarascon") ar atsevišķām vārdnīcām. Autora biogrāfiskais romāns "Knaukijs" kopš pirmizdevuma Parīzē 1868.gadā līdz pat 1995.gadam Francijā iznācis neskaitāmas reizes. Latviski izdots 1967. un 1997.gadā, bet otrs darbs — "Taraskonas Tartarens" — 1960. gadā.

Izdevumi angļu valodā

Latvijas attīstītā ekonomika, tirdznieciskie sakari radīja nepieciešamību arī pēc izdevumiem angļu valodā — par kuģniecību, tehniku¹⁷. Latviešu žurnālists Ansis Bandrevičs (1850-1935) sastādījis Rīgas, Liepājas, Pērnavas, Ārensburgas, Rēveles u. c. Baltijas ostās reģistrēto zēģelkuģu un citu kuģu īpašnieku sarakstus — dažos izdevumos iekļauta informācija arī latviešu vai vācu valodā. Šādus sarakstus A.Bandrevičs sastādīja jau 19.gadsimta beigās (1893). 1903. gadā bija nācis klajā jau 6., bet 1905. gadā — 7. izdevums¹⁸. Tā kā tas bija adresēts nelielam patērētāju lokam, metiens bija tikai 300 eksemplāru.

1902.gadā Rīgā iznāca A.Bandreviča sastādīta "Latviešu-krievu-angļu jūrnieku vārdnīca" (1. d.) 500 eksemplāros, bet 1904. gadā — Leonarda Kirhrata (*Leonhard Kirchrath*) angļu valodas mācīgrāmata "Do you speak English? jeb: Vaj runājāt pa angiski?" (Rīga, 1904, 3000 eks., 2. pārlab. izd. pēc 1911. g.).

Tabula Nr.2. Grāmatas mazākumtautību un citās valodās, 1901-1905

Igaunju valodā	Lietuviešu valodā	Franču valodā	Ebreju valodā	Angļu valodā
73	19	14	6	3

Secinājumi

1901.-1905.gadā Latvijā līdztekus latviešu, vācu un krievu grāmatām iznāca vismaz 115 iespieddarbi citās valodās: visvairāk — igauņu, vismazāk — angļu valodā.

Latīņu rakstības aizliegums ierobežoja lietuviešu izglītību un grāmatu izdošanu Latvijā, to skaits pieauga tikai pēc aizlieguma atcelšanas 1904.gada aprīlī, vislielāko apjomu sasniedzot 1905.gadā. Pirmo lietuviešu skolu Rīgā atvēra tikai 1906.gadā — līdz tam Latvijā nebija iznākuši neviena mācību

grāmata lietuviešu valodā. Tomēr Rīga bija nozīmīgs lietuviešu legālās un nelegālās darbības centrs Krievijas impērijā. Rīgas lietuvieši aktīvi iesaistījās latviešu sociāldemokrātiskajā kustībā un atbalstīja tās politiskos lozungus. Savukārt ebreju skolu tīkls veicināja arī mācību grāmatu izdošanu ebreju valodās.

Atsauces

¹Catechismus Herrn D. MARTINI LUTHERI in sechs Hauptstücke verfasst, Wie derselbe in der Christlichen Gemeinde, und fürnehmlich unter der lieben Jugend geübet werden soll. / in Estonische Döptische sprache versetzt Durch IOACHIMUM ROSSIINIUM Pharr-Herrn zu Theall, Caroll und Felcke. Gedruckt zu Riga, durch Gerhard Schröder, 1632. - Rīga, 1632 (: G. Schröder). - [88 lk.]. (M. Luteru katehismi igauņu valodā Rīgā izdoti vairākkārt, piemēram, 1726., 1766., 1790., 1894. u. c. gados).

²Eestikeelne raamat 1525-1850 = Estnisches Buch 1525-1850 = Estonian book 1525-1850 / Eesti Akadeemiline Rmtk.; koost. T. Aasmann; toim. Endel Annus. - Tallinn: Eesti TA Rmtk., 2000. - 703 lk.; faks. - ISBN 9985-50-272-8.

³Sarema Jutto ramat = Erzählungen zur moralischen und öconomischen Bildung der Ehsten, nebst einigen Hausmitteln den schleunigen, gefährlichen und oft vorkommenden Krankheiten: [1. jagu] / mis ma rahwa lustiks ja kassuks on ülles pannud Johann Willem Luddi Ludske, Kolide üllewataja. - Mitau, 1807 (: J. F. Steffenhagen und Sohn). - XVI, 192 lk.

⁴Jaani pāev, 24 Juunil = Иванов день, 24 июня ... - Rīa, 1901 (: L. Blankenstein). - 40 lk.; ill., kaas. - (Paltimaa Oigeus Vennaste-selti ja Rīa Peetri-Pauluse Vennaste-selti poolt vāļa antud; Nr. 11); Jāņu diena, 24. jūnijā = Иванов день, 24 июня ... / izd. no Baltijas Kristus pestītāju apspargātās Dieva mātes un Rīgas Sv. ap. Pētera un Pavīla brālības. - Rīga, 1901 (: L. Blankenstein). - 40 lpp.; Rīa Piiskopikonna 50-aastase jubileumi laul [segakoorile]: 1850-1900. - Rīa, [1901] (: Kalnin ja Deutschmann). - 9 lk.; Rīgas Jeparķijas 50 gadu pastāvēšanas svētku piemiņai ... 1901.

⁵Mis otsivad māsajad meie kirikutes: kiri kiriku-rahutuste üle / Andrievs Niedra. - Vōnu [Cēsis] (: Austrums), [1905]. - 16 lk. - 1000 eks.; Niedra A. Wie zerstören wir unsere Kirche?: eine revolutionäre Betrachtung. - Wenden, 1905 (: Austrums). - 16 S.; Niedra A. Kā izpostīt mūsu baznīcu?: dumpjigs apcerējums. - Cēsis, 1905 (: Austrums). - 16 lpp.

⁶Schöneneberger Franz, Siegert W. Suguelu ja tema eksmisēd: mis noorte inimeste teada sūnnis ja abielu-rahvale teada tervis / Kirj. Dr. F. Schöneneberger ja W. Siegert; ūmberpānnud tead. med. S. Talvik. - Valga ja Vōru: F. Karlsoni rmtkpl., [1905] (Valga: F. Karlson). - 224 lk., [4] lk. rmt. kuul. - 5000 eks. - Original: Das Geschlechtsleben und seine Verirrungen, 2. Druck, 1901; Sama: Vōru; Valga, 1904. - 2000 eks.; Valga: F. Karlsoni rmtkpl, [19-].

⁷Liivi kubermangu liikumata varanduste hindamine maa maksude vōtmisēks = Положение об оценке недвижимых имуществ лифляндской губернии для обложения земскими сборами = Likums par nekustamtu mantu novērtēšanu Vidzemē, uzliēkot tām zemes nodokļus: kinnit. ja 4. juunil 1901. - Rīga, 1901 (: Liivimas kub. val. trk.). - 8, 7 lk.

⁸Niedra A. Tōō ja vabadus ehk Kuidas peame oma vabrikuid hāvitama? - Vōnu, 1905 (: Austrums). - 15 lk.

⁹Seanas catechizmas, arba Pamoksley veikalams, ape wiera fzwinta krikfzczonizka ... - Mintauja: [Birzu] parapijos lēšos, 1803 (: [J. F. Stefenhageno?]). - 32 p.

¹⁰Revolucijās daļnos. - [Ryga]: LSDP Rygos organizācija, [1904]. - [16] p. su ilustr. - [160] egz. - lšsp. hektografu.

¹¹[Rygos lietuvij muzikos ir dainavimo draugijos "Kanklės" įstatai ir kvietimas į steigiamąjį susirinkimą] / "Kanklės", draugija Publication and Distribution: 1904.I.20-II.19. - 15 lap., 1 nuotr.(perforografuota). - Ryga: Draugijos blankai; lap. 15-"Kanklių" draugijos artistų mėgėjų nuotrauka.

¹²Pilnīga Baltijas sappu grāmata: sarakstīta pēc vislielākā sappu izstāstītāja Jāzepa metodes. - Rīga: M. Freibergs, 1903 (: A. M. Lipsīcs). - 69, [3] lpp. - 5000 eks.

¹³Sappu knygele: išguldymas sappų pagal egiptiskų sappniųkų surėdytas. - Rīga, 1905 (: H. Hempel). - 64 p.

¹⁴Фишман П. Л., Либерман М. Софо хаю (живая речь): иллюстрированная еврейская азбука для обучения чтению и письму в школе и дома. - Изд. 5-е. - Рига: Э. Платес, 1901 (: Э. Платес). - Ч. 1. - 79 с.

¹⁵Таўц А. М. Слово к 5-му сионистическому конгрессу в Базеле. - Рига, 1902 (: Э. Платес). - 12 с. - 3000 экз.

¹⁶ Desprésaux E. Première année de français à l'usage des étrangers. Ave 160 gravures instructives: partie pratique. – Rīga: N. Kymmell, 1903 (: Müller). – 128 p. – 5000 eks.

¹⁷ Private Telegraph-Code E. H. Rustad. Ship and Chartering Broker & Steamship Agent Rīga. – 1902 (: Serensen). – VI, 106 p.

¹⁸ Brendewitsch A. List of Russian Sailing Vessels of 75 tons and upwards, registered in the Ports of the Baltic Sea. – VII ed. – Rīga, 1905 (: P. Gailis). – 40 p.

Izmantotie informācijas avoti

1. Latviešu rakstniecības rādītājs: J. Mišņa „Latviešu rakstniecības rādītājs” 1. un 2. sējuma papildinjumi (1585-1919) un 1. sējuma turpinājums (1911-1919): bibliogrāfiskais rād. / Latvijas Akadēmiskā bibliotēka; sast. G. Štāle, Dz. Zaķe, M. Kadīķe; atb. red. L. Krūmiņa. – Rīga, 1998. – 690 lpp. – ISBN 9984-538-29-X.

... Nosaukumu palīgizrādītājs. – Rīga, 1998. – 149 lpp. – ISBN 9984-538-30-3.

2. Mišņš J. Latviešu rakstniecības rādītājs: (1585-1910) / J. Mišņš. – Rīga: Latviešu Grāmatu tirgotāju un izdevēju biedrība, 1924. – [1. sēj.] – 734 lpp. – 2. sēj.: 1585-1925. – Rīga: Kultūras fonds, 1937. – II: Burtniecība (turpinājums), Dājliteratūra, māksla / J. Mišņš. – 1141 lpp.

3. Seile V. Grāmatas Latgales latviešiem: latgaliešu dialektā izdoto grām. hronoloģiskais, sistēmātiskais, aut. un izdevēju rād.: (1585-1936) / V. Seile. – Rīga: Valters un Rapa, 1936. – 600 lpp.

4. Eestikeelne raamat 1525-1917 = Eestisches Buch 1525-1917 = Estonian book 1525-1917 / Eesti Akadeemiline Rmtk.; koost. T. Aasmann; toim. Endel Annus. – Tallinn: Eesti TA Rmtk., 1993-2000.

1525-1850. – 2000. – 703 lk.: faks. – ISBN 9985-50-272-8.

1851-1900. – 1995. – I: A - Q. – 537, [1] lk. – ISBN 9985-50-116-0; II: R - Y. – 538-1077, [1] lk. – ISBN 9985-50-060-5.

1901-1917. – 1993. – I: A - P. – 655 lk. – ISBN 9985-50-010-5; II: R - Y. – 659-1287,4 lk.: ill. – ISBN 9985-50-010-5.

5. Knygos lietuvių kalba, 1905-1917: kontrolinis sąrašas = Книга на литовском языке, 1905-1917: контрольный список / Lietuvos TSR Ministrų Tarybos valstybinis leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komitetas, Lietuvos TSR knygų rūmai; sudar. M. Zilonienė, G. Iešmantas, E. Binkytė. – Vilnius: Lietuvos TSR knygų rūmai, 1977.

I dalis: Knygoje spaudiniai; Gaidos; Vaizduojamojo meno spaudiniai;

Žemėlapiai = Листочные издания; Нотные издания; Иллюстрации; Карттографические издания. – 420, [3] p.

6. Lietuvos TSR bibliografija = Библиография Литовской ССР: Serija A. Knygos lietuvių kalba / red. kol. A. Ulpis (ats. red.) ... [at al.], – Vilnius: Mintis, 1969-1988.

T. 1: 1547-1861. – 1969. – LXIII, 728 p.: il., 16 p. il.

T. 2: 1862-1904. – Kn. 1.: A - P. – 1985. – 957 p.: il.; Kn. 2.: R-Ž / ats. red. A. Lukošius. – 1988. – 852, [2] p., 28 p. il.

7. Список изданий, вышедших в России в ... году. – Санкт-Петербург.

... в 1901 году. – [1902.] – 504, 45 с.

... в 1902 году. – 1903. – 552, 46 с.

... в 1903 году. – 1904. – 1170 ст.

... в 1904 году. – 1202 см.

... в 1905 году. – [1906.] – 1004 ст., 85 с.

***

8. Apinis A. Latviešu grāmatniecība: no pirmsākumiem līdz 19. gadsimta beigām / A. Apinis. – Rīga: Liesma, 1977. – 350, [4] lpp.: il. – Alf. rād.: 344.-351. lpp.; Bibliogr.: 334.-343. lpp.

9. Goba A. Latgale: latgaliešu spaidu laikā. Nacionālisma, rakstniecības bīdrosāna un skološanās sākums. Attiecības ar baltiešiem / A. Goba. – Rīga: Valters un Rapa, 1933. – 205, [2] lpp.: il. – Bibliogr. parādēs.

10. Grāmata: vēltījums latviešu grāmatas 475 gadu atcerei: rakstu krāj. / Latvijas Nacionālā bibliotēka. Reto grāmatu un rokrakstu nod; atb. red. I. Kleķere. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2000. – 195, [1] lpp.: il. – Bibliogr. rakstu beigās. – ISBN 9984-607-32-1.

11. Katram bija sava Rīga: daudz nacionālais pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam / sast. K. Volfarte, E. Oberlenders. – Rīga: AGB, 2004. – 295 lpp.: il. – ISBN 9984-663-78-7.

12. Mazākumtautību vēsture Latvijā: eksper. metod. līdz. / red.kol.: I. Apine, S. Cimermanis, L. Dribins; sast. L. Dribins; priekšv. aut. L. Dribins. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998. – 270, [1] lpp.: il. – ISBN 9984-17-116-7.

13. Seniespiedumi latviešu valodā, 1525-1855 = Die älteren Drucke in lettischer Sprache, 1525-1855: kopkatalogs / Latvijas Nacionālā bibliotēka;

zin. red. A. Apinis. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999. – 840 lpp.: il. – Bibliogr.: 19.-36. lpp. – ISBN 9984-607-19-4.

14. Šteininis J. Latvijā ebreju vēsture / Daugavpils Pedagoģiskā universitāte. Vēst. kat.; J. Šteininis. – Daugavpils: Saule, 1995. – 161 lpp. – Bibliogr.: 292 nos. – ISBN 9984-540-26-X.

15. Vičs A. Latviešu skolu vēsture: pārkrievošanas laikmets no 1885.-1905. g. / A. Vičs. – Rīga: RLB Derīgu grām. nod., 1939. – 4. grām. – 565 lpp. – Bibliogr. parādēs.

16. Аверина Н. Ф. Воссоздание местных репертуаров доволюционной провинциальной книги / Рос. нац. б-ка; Н. Ф. Аверина. – Москва: Рос. нац. б-ка, 1993. – 82 с.

***

17. Apinis A. Latviešu grāmatniecība un cenzūra līdz 1918. gadam / A. Apinis. – Bibliogr.: 45.-54. lpp. (150 nos.) // Cenzūra un cenzori latviešu grāmatniecībā līdz 1918. gadam / Latvijas Nacionālā bibliotēka. Reto grām. un rokr. nod.; sast. L. Limane; red. A. Apinis. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2004. – ISBN 9984-607-57-7. – 11.-54. lpp.

18. Dribins L. Ebreji Latvijā (1571-1940) / L. Dribins // Dribins L. Ebreji Latvijā / Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas inst., Latvijas Universitātes Jūdaikas studiju centrs; L. Dribins. – 2. papild. izd. – Rīga: Elpa, 2002. – ISBN 9984-543-92-7. – 33.-74. lpp.: tab.

19. Eglīte P. Latvijā iedzīvotāju skaits un etniskā sastāva veidošanās XX gadsimtā / P. Eglīte. – Bibliogr.: 109. lpp. (28 nos.) // Kopsav. angļu val. // Latvijas Okupācijas Muzeja Gadagrāmata, 2001 = Yearbook of the Occupation Museum of Latvia, 2001: nācija gūstā = captive nation / Latvijas 50 gadu okupācijas muzejs; sast., zin. red. H. Strods. – Rīga: Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds, 2002. – 3. g. (2002). – ISSN 1407-6330 (*). – 94.-110. lpp.: tab.

20. Jēkabsons E. Politiska rakstura darbība XIX gs. beigās un XX gs. sākumā / E. Jēkabsons // Jēkabsons E. Lietuviēši Latvijā / Latvijas Universitāte; Filozofijas un sociol. inst.; E. Jēkabsons. – Rīga: Elpa, 2003. – ISBN 9984-743-19-5. – 14.-42. lpp.

21. Kārkluvalks F. Rakstnieku un mākslinieku tiesība: [pēc Krievijas likumiem vispār un pēc Baltijas privāttiesības seviski]. – Paraksts: Sp. V. // Baltijas Vēstnesis. – Nr. 115, (1902, 22. maijs), [1.] lpp.; Nr. 116 (1902, 24. maijs), [1.] lpp.

22. Krastiņš J. Rīga 1905.-1907. gada revolūcijas laikā / J. Krastiņš. – Bibliogr. grām. beigās // Rīga, 1860-1917 / Latvijas PSR ZA Vēstures inst.; atb. red. J. Krastiņš. – Rīga: Zinātne, 1978. – 219-250. lpp.: il.

23. Krēslīns J. Nav augsta tā ideja, kas nepazīst cilvēka zēluma: 13. janvārī apritēs 100 gadu, kopš Latvijā sākās asiņainā 1905. gada revolūcija / J. Krēslīns // Diena. – ISSN 1407-1290. – Nr. 6 (2005, 8. janv.), 15. lpp.: il.

24. Paeģlis J. Latviešu grāmatniecība 1901.-1907.: grāmatu raža un izdevēji / J. Paeģlis. – Bibliogr. parādēs. – Kopsav. kr. val. // Latvijas PSR ZA Vēstis. – Nr. 9 (1988), 33.-43. lpp.

25. Ruberts J. Mācību satura Latvijas ģimnāzijas un reālskolās XIX gs. 80.-90. gados / J. Ruberts // Latvijas skolu un pedagoģijas vēstures problēmas zinātniskie aspekti. – Rīga, 1976. – 77-103. lpp.

26. Senāta izskaidrojums par aizliegto rakstu izplatīšanu // Dienas Lapa. – Nr. 63 (1905, 22. marts), [1.] lpp.

27. 1905. gada revolūcija // 20. gadsimta Latvijas vēsture: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900-1918 / Latvijas Universitāte. Latvijas Vēst. inst.; L. Valevica, A. Beika, J. Bērziņš, V. Bērziņš; atb. red. V. Bērziņš. – Rīga: Latvijas Vēst. inst., 2000. – ISBN 9984-60138-2. – 333.-401. lpp.: il.

28. Zinātnu akadēmijas domas par grāmatu cenzūru // Dienas Lapa. – Nr. 55 (1905, 12. marts), [4.] lpp.

29. Баренбаум И. Е. Книга в России периода империализма (конец XIX - начало XX в.) / И. Е. Баренбаум // Баренбаум И. Е. История книги / И. Е. Баренбаум. – 2-е изд., перераб. – Москва: Книга, 1984. – С. 116-142.

30. Карулик К. Взаимосвязь развития книжного дела в Латвии, Эстонии и Литве // Конференция библиотек АН Прибалтийских советских республик. (Вильнюс, 17-21 июня 1969 г.). – Вильнюс, 1970. – С. 78-109.

31. Кельнер В. Е. Русско-еврейское книжное дело во второй половине XIX - начале XX в. (к постановке вопроса) / В. Е. Кельнер // Книжное дело в России во второй половине XIX - начале XX века: сб. науч. тр. / Рос. нац. б-ка. – Санкт-Петербург: Рос. нац. б-ка, 1996. – Вып. 9. с. 62-85.